

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЧУТЛИВОСТІ ДО СПРИЙНЯТТЯ МОВИ

Потужне звуження і навіть згортання вербального спілкування в світі та переведення його в площину невербальних знакових систем друкованих і особливо електронних текстів, смс, фотографій, відеосюжетів, графічних зображень суттєво скорочує, обмежує межі реального живого мовлення. В останній час на це сильно вплинули сучасні засоби так званої «електронної комунікації» (мобільні телефони, планшети, ноутбуки), електронні соціальні мережі (Фейсбук, Твітер, Інстаграм, Гугл +...) та застосунки (Телеграм, Вайбер, Вацап, Скайп...). Вони забирають все більшу частину питомої ваги живого спілкування, руйнуючи чутливість людини до «живих» сигналів співбесідників створюючи передумови «ерозії» соціальних зв'язків.

А це в свою чергу породжує певні ускладнення в процесах передачі інформації для адекватної реакції та означення точної оцінки того, що відбувається в реальних умовах, а не у віртуальних. Особливо це помітно в реальних конкретних ситуаціях де швидко в часі змінюються події, коли людям необхідно приймати рішення в певній взаємодії з іншими. Брак часу для вправлення практичного мовлення людини, не дозволяє їй закладати достатній, активний для успішної комунікації словниковий запас (синонімічну, антонімічну насиченість), формувати основи різноманіття культурних підвалин застосування мови для успішної комунікації.

Згортання, спрощення і навіть суттєве обмеження семантичного поля сучасного мовлення людини страждає через звуження лексичних одиниць які використовуються. Як результат сучасні діти особливо раннього, дошкільного, молодшого шкільного віку часто страждають на вади свого мовного розвитку (але

ці процеси «прогресують» і в більш старших вікових групах). Особливо це відчувається саме в частині розгорнутого зовнішнього мовлення коли необхідно розгорнуто обґрунтовувати свою позицію, без агресивного натиску (надмірної неконструктивної емоційності, підвищеної тональності) як головного аргументу. Це істотно впливає на формування їх вікових розумових здібностей в частині реалізації та розкриття задатків і реалізації здібностей своїх комунікаційних потенцій. Що суттєво уповільнює формування та збіднює різноманітність засобів смислових «риштувань» для вираження станів внутрішнього світу людини.

Тому виникають труднощі у способах означення, представлення і детального опису власних внутрішніх переживань. Як певний результат слабкості в «донесенні» іншим власних суб'єктивних переживань і відповідних станів, які супроводжують їх вербально, породжує у дитини бажання доносити ці стани не вербально через психомоторну дію. Але ця дія (доторкнутись, штовхнути в разі навіть вдарити) є часто порушенням простору іншої людини. І оцінюється іншими, як напад.

Тому цей недружній акт, який суттєво обмежує просторову самість іншої людини загострює ситуацію. По суті інші його оцінюють, як відверту неприховану агресію проти себе. Як результат все завершується остаточним порушенням всіх обмежувальних бар'єрів дистанції - бійкою. А причина - невміння і незнання дитини як іншим донести свої власні переживання, бажання.

Друга сигнальна система завдяки виникненню процесу мовлення та подальшому розвитку мови допомогла людині відкрити та створити феномен свого «внутрішнього світу». Він по суті «матеріалізувався» та означився в свідомості людини відобразивши в собі цілий Всесвіт її відчуттів, сприйняття, розуміння навколишнього та внутрішнього світу.

Встановлено, що без довготривалого процесу соціального розвитку взаємодій, чуттів соціальних дистанцій і особливо без належної тривалості в часі вправлянь у формуванні чуття мови, чутливості до процесів мовлення, людині важко цьому навчитись опосередковано. Особливу роль в цьому процесі відіграють періоди найбільшої чутливості до мови які прийнято називати

сенситивними періодами (тобто підвищеної чутливості в роботі сенсорної сфери людини). Але термінологічна амбівалентність в означенні цих періодів між сенситивністю і сензитивністю потребує ще досліджень і певних уточнень для більш глибокого розуміння їх сутності [2].

Нажаль відсутність достатньої кількості наукових досліджень цих періодів та їх просте означення без належного упорядкованого змістового наповнення вносить певні ускладнення в реальному розумінні тих глибинних психофізіологічних процесів, які протікають саме в ці надчутливі періоди розгортання (в контексті нашого матеріалу ми говоримо про «сенситивність») тих чи інших природних задатків та подальшої їх трансформації у здібності. Періоди сенситивності психофізіологічних систем людини ще потребують ретельного вивчення та розуміння тривалості цих процесів як в загальному баченні так і в індивідуальному не говорячи вже про пошук можливих статевих особливостей проходження цих періодів.

Психологічними дослідженнями встановлено [1], що особливе налаштування психофізіологічних механізмів сенсорної сфери в період раннього дитинства закладає базис чутливості до мови та формування на тривалий період процесів мовлення. Але це не відірваний та не ізольований процес від всіх фізіологічних та психічних процесів, які протікають в організмі людини. Ці процеси тісно взаємопов'язані з дозріванням рухової активності людини з її психомоторикою. Тому вони ними породжуються, закладаються і без посередньо розвиваються на ранніх етапах становлення (можливо і в подальшому житті людини теж продовжують впливати).

Психофізіологічні механізми чутливості до мови та процеси чутливості фізичного мовлення у людини тісно взаємопов'язані з багатьма процесами розвитку організму. Особливий зв'язок розгортання чутливості до мови та мовлення тісно пов'язаний з становленням розвитку мозку та психомоторної системи людини. Активний рух стимулює біоструми які активізують нервові клітини та мозкові процеси в цілому активізуючи їх дію. Отже активна психомоторна діяльність дозволяє прискорювати процеси чутливості до мови та

мовлення людини особливо в ранньому віці (це можна спостерігати і до початку підліткового віку).

Характерним наочним прикладом цього важливого процесу є встановлення безпосереднього прямого зв'язку між активністю розвитку дрібної та великої моторики з процесами чутливості до мови та мовлення дітей в ранньому віці. Між тим ці процеси скоріше за все продовжуються і в подальшому житті людини, але ймовірно з меншою надчутливістю до них. Результати досліджень [4] вказують на можливість існування певного оптимізму щодо шансу відкривати «додаткові вікна можливостей» мовного «інтенсиву» і в подальшому житті людини, але ймовірно за умови вчасного початку (те що в народі кажуть: «дорога ложка до обіду») та вдалого освоєння параметрів з реалізації чутливості дитини до мови та процесів мовлення у ранньому дитинстві.

Тому особливої уваги потребує розвиток дрібної та великої моторики дитини як природної підвалини яка на пряму, а не опосередковано впливає на вчасний та вдалий процес розвитку чутливості до мовлення та мови в цілому. Отже спонукання дітей до активної маніпуляції руками з різноманітними безпечними предметами, активізує роботу їх нервових зв'язків головного мозку. Особливо це впливає на ті їх відділи, які взаємозв'язані з локалізацією так званих мовних центрів. А саме зони Верніке (сенсорно-мовна зона), що бере участь в роботі з інформацією яка пов'язана саме з вимовою та зоною Брока (кінетико-моторний вербальний аналізатор) в якому обробляється пропріоцептивна інформація (скорочення і розслаблення м'язів, статика тіла) де саме відбувається фонологічна та синтаксична кодифікація отриманої інформації.

Але дослідження останніх років [6] вказують на значне погіршення результатів з розвитку дрібної та великої моторики у дітей. Це пов'язано з суттєвим обмеженням рухової активності вже починаючи з раннього віку та прогресуванні його в дошкільному та подальших вікових періодах життя людини. Нажаль проблема гіподинамії є міжнародною і на жаль ситуація погіршується. Її прискорення також обумовлюється і появою віртуальних засобів імітації рухової активності та відсутності цілеспрямованого пропедевтичної дійової популяризації

з боку дорослих щодо альтернативи – рухової активності. Так звані сучасні засоби «комунікації» потрапляючи до рук дитини без належного дійового пояснення їх ролі в житті з боку дорослого, стають замість інструментарію пізнання «інтелектуальними милицями» фізичного та розумового розвитку дитини. Тому ці контрпродуктивні процеси психомоторної деградації стають однією з важливих перепон для становлення та розвитку чутливості до мови та мовлення у дитини. Статичний спосіб життя сучасних дітей негативно впливає не тільки на сформованість мови але і гальмує дозрівання мислення.

Опитування серед вихователів закладів дошкільної освіти (слухачів курсів підвищення кваліфікації) свідчить про певні тенденції в погіршенні мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку за останні десятиліття. Переважна кількість дітей стикається з вадами мовлення. Слабкість «м'язового каркасу» тіла призводить до проблем фізичного плану (стомлення, втома, перевтома), енергетичного забезпечення пізнавальних процесів, а отже провокують відставання психічного дозрівання та сформованості адекватної «Я-позиції». Ці процеси стають потужними силами, які породжують підґрунтя майбутньої інфантилізації особистості.

В останні роки набуває певного ренесансу цікавість та увага до каліграфії як засобу розвитку творчих здібностей та медитаційної гармонізації внутрішнього світу. Психомоторна активність рук людини в межах певної діяльності пов'язаної з створення гармонійних буквених знаків дозволяє активізувати дрібну моторику та позитивно впливати на творчу активність дорослого. Отже письмо власноруч є однією з дійових пропедевтик власного психомоторного здоров'я. Але як у всякій справі має бути розумне дозування. Для дітей це окрема важлива тема психомоторного розвитку, але за умови коли відбувається гарна підготовка м'якої моторики руки до письма [3].

Між тим ми не можемо оминати, ще одне важливе джерело підтримки особливої чутливості (сенситивності) до мови і мовлення людини як питання статички тіла – процес прямоходіння. Це не просто процес набуття оволодіння простором та звільнення рук для різноманітної пізнавальної активності. Це

перший важливий крок до початку входження в процес олюднення за допомогою психофізіологічних механізмів, які допомагають «фізичній соціалізації» людини. Яка в свою чергу стає важливою перед умовою соціалізації особистості в цілому. Зони мови Верніке та Брока в головному мозку тісно пов'язані і з процесами активізації статичних положень тіла людини, які в свою чергу обумовлюють рівновагу та положення тіла в «3-Д просторі».

Активність психофізіологічних систем вестибулярного апарату людини, що секунди іннервує біострум до стовбурової частини мозку та постійно збуджує ретикулярну формацію, яка робить селекцію сигналів які потрапляють до головних відділів мозку. В першу чергу це стосується поля 4 Бродмана (первинна моторна кора) управління довільними рухами. Які мобілізують м'язовий каркас тіла і допомагають йому освоїтись в «3-Д просторі». Між тим робота вестибулярного апарату не тільки іннервує біострум, але і спонукає активізуватись не тільки «обробку» інформації про статичні положення, але і впливають на кінестетичні. Серед яких скорочення і розслаблення м'язів, а це і майбутня робота мовленнєвого апарату.

Прямоходіння це природний інструмент постійного пошуку балансу рівноваги не тільки в фізичному аспекті, але і психічному через постійну дійову іннервацію біострумів до відділів головного мозку. Причому відбувається і активізація центрів вольового контролю, а отже створюються передумови для початку реальної соціалізації в межах фізичної «рівноваги», яка декодується з фізичних параметрів тіла, соціальних дистанцій в фізичному плані на суб'єктивні психічні параметри дій мислення, почуттів та уяви.

Таким чином активно впливаючи на положення тіла, рух частин тіла та пересування «3-Д просторі» дозволяє активізовувати опосередковано і напряду чутливість до процесів мовлення і мови людини. Недарма свого часу відомий фізіолог І.М. Сеченов вважав, що рух породжує думку, а думка в свою чергу теж завершується рухом [5]. В той час, як думка саме народжується за допомогою слова, а отже рух і є причиною народження чутливості мовлення та мови як засобу вираження внутрішнього стану. Отже усвідомлюючи психомоторну

природу розумного подолання гіподинамії сучасної людини, ми можемо зберегти її потенціали без зайвих спотворень та обмежень в її природніх творчих діях. Тому активізуючи рухову діяльність людини не залежно від її віку ми дозволяємо їй збагачувати енергетичний потенціал як фізичних так і психічних процесів, а отже відкриваємо можливість для повноцінної внутрішньої роботи через осмислення власних дій та потягів. А останнє не можливо без достатньої чутливості мовлення та мови через яку ми і транслюємо свою суб'єктивну індивідуальність світу.

Список літератури

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология /Г.С. Абрамова//. – М.: Издательский центр «Академия», 1997. – 704 с.
2. Кочерга О.В. Сензитивність як психофізіологічний стан людини. /О.В. Кочерга// Педагогічна освіта: теорія і практика. 2012. – №17. – С.71-74
3. Кочерга О., Назарова Л., Як навчання письма впливає на психічне здоров'я учнів початкової школи /О. Кочерга, Л. Назарова// Початкова школа. 2016. – №2 С.33-37
4. Кочерга О.В., Шорохова В.В. Використання балансувальної дошки доктора Френка Белгау в навчально-корекційної роботі з учнями 1-4 класів з порушеннями психофізичного розвитку / О.В. Кочерга, В.В. Шорохова//. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 64 с.
5. Сеченов И.М. Рефлексы головного мозга /И.М. Сеченов//. – М.: «Издательство АСТ», 2014. – 510 с.
6. Філоненко О.О., Гозак С.В. Особливості психомоторних якостей дітей старшого дошкільного віку. / О.О.Філоненко, С.В Гозак. // Гігієна населених місць. 2015. –№66. – С. 252-257